

ων, όπου και αν διάτασεν ο σουλτάνος. Η σημαία ούτω έφερεν έρυθρόν σταυρόν και τόν άγιον Γεώργιον, διετηρήθη δε μέχρι τής εποχής του Σελήμ Α' (1516).

Μετά την άλωσην της Κωνσταντινουπόλεως, επαστατικήν σημαίαν ύψωσε πρώτος ο κλέφτης Κροκοδείλος Κλαδάς (1464). Η σημαία αυτή ήτο έρυθρά με δικέφαλον άετόν. Οι κληρικοί, όσάκις έπιθετο επί κεφαλής έξεγέρσεων, έχρησιμοποίησαν ως σημαίας τή λάβαρά των εκκλησιών. Οι Χειμαρριώται είχαν σημαίαν λευκήν με τās εικόνας των άρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ, οι δέ κάτοικοι της αυτόνομου Πάργας έρυθρόν με τās εικόνας τής Παναγίας και του Χριστού. Οι Μαυρομυχάλαι εις τήν επανάστασιν του 1769 ύψωσαν λευκήν σημαίαν με σταυρόν κυανού· διετήρησαν δε ταύτην μέχρι του 1821. Παρομοίαν σημαίαν ύψωσε και ο Μελισσηνός Μακάριος. Ο καπετάν Γκιουβάρας (1770), άρματολός, προσέθεσεν εις τήν σημαίαν ταύτην και εις τόν κέντρον του σταυρού επί μόν τής μιάς επιφάνειας τήν εικόνα του Χριστού, επί δε τής άλλης τής Παναγίας. Πολλοί τών κλεφτών τής Πελοποννήσου είχαν σημαίας με τόν άγιον Δημήτριον ή τόν άγιον Γεώργιον, τόν σταυρόν και τήν επιγραφήν «Εν τούτφ νίκα». Του Λάμπρου Τσεκούρα, άρματολου τής Λιάκουρας, ή σημαία έφερε τόν δικέφαλον άετόν· όμοίαν σημαίαν είχε και ο Χρίστος Μηλιώνης. Ο Λάμπρος Κατσώνης είχε σημαίαν με τās εικόνας τών άγιων Κωνσταντίνου και Ελένης· ο δε Γιάννης Σταθάς, ως άρχηγός τών άρματολών του Όλύμπου μετά τήν συνθήκην του Τιλσίτ (1807), ύποστείλας τήν ρωσικήν σημαίαν ύψωσεν όμοίαν περίπου με τήν σημερινήν. Οι Καλλέργαι, καταγόμενοι από τόν αυτόκράτορα Νικηφόρον Φωκά, έχρησιμοποίησαν ως σημαίαν τή έμβλημα του οίκουήμου των, ενιέα δηλαδή παραλλήλους κυανάς και λευκάς γραμμάς με λευκόν σταυρόν εις επί·τεδον κυανούν εις τήν άνω άριστεράν γωνίαν και με τήν επιγραφήν «Εν τούτφ νίκα». Οι Κολοκοτρώναι ή Κολοκοτρωναίοι είχαν σημαίαν λευκήν με σταυρόν κυανού. Όμοίαν σημαίαν ύψωσε και ή Αικατερίνη Ζαχαριά.

Τόν Οκτώβριον του 1820 ο Μάρκος Μπότσαρης ύψωσεν από τών βράχων του Σουλίου τήν σημαίαν τής έθνεγγεσίας, κατάλευκον, με τήν εικόνα του άγιου Γεωργίου και με τόν σταυρόν πλαισιούμενον υπό δάφνης. Ο έθνομάρτυρ Ρήγας ο Φεραίος είχε προσχεδιάσει σημαίαν έρυθράν, λευκήν και μαύρην με τόν ροπαλον του 'Ηρακλέους εις τήν επιφάνειαν και τρεις σταυρούς. Το λευκόν έσυμβόλιζε τήν έλευθερίαν, τόν έρυθρόν τόν αίμα και τόν μέλαν τόν θάνατον. Τήν πρώτην όμως έπίσημον σημαίαν ύψωσεν (28 Φεβρουαρίου 1821) εις τήν Ιάσιον τής Μολδαβίας ο Αλέξανδρος 'Υψηλάντης, αφού ηύλορησεν αυτήν ο μητροπολίτης Βενιαμίν. 'Ητο όμοία με τήν σημαίαν του Ρήγα, αλλά, αντί ροπαλού και τριών σταυρών, είχε τās εικόνας τών άγιων Κωνσταντίνου και Ελένης με τόν σταυρόν και τās λέξεις «Εν τούτφ νίκα», εις δε τήν έτέραν επιφάνειαν είχε τόν φοινικα και τόν «εκ τής κόννεώς μου άναγεννώμαι». Ο Άλ. 'Υψηλάντης επέξηγών τὰ τρία χρώματα, έλεγε: «Τό κόκκινο σημαίνει τήν αυτοκρατορικήν πορφύραν και αυτεξουσίτητα του έλληνικού λαού. Το έμεταχειρίζοντο οι προπάτορές μας ως ένδυμα πολέμου, θέλοντες να μη φαίνονται άί πληγαί. Όπου έτρεξε τό αίμα, διά να μη δειλωθύν οι στρατιώται. Το άσπρο σημαίνει τήν άθωότητα τής δικαίας ήμών αφορμής κατά τής τυραννίας. Το μαύρον σημαίνει τόν ύπερ πατρίδος και έλευθερίας ήμών θάνατον.» Η έπίσημος όμως σημαία δέν επεκράτησεν ούδέ εις αυτήν τήν Βλαχίαν, διότι ο Βλαδιμηρόσκι και ο Σαρβάς είχαν διαφόρους σημαίας. Εις τήν Ελλάδα, κατά τās άρχάς τής 'Επαναστάσεως, έχομεν πολλές σημαίας με διαφόρους παραστάσεις. Εις τήν Πελοπόννησον ή πρώτη κατά τήν 'Επανάστασιν ύψωθεισα σημαία (21 Μαρτίου 1821) είναι τόν παραπέτασμα τής ώραιάς πύλης του ναού τής 'Αγίας Λαύρας, τόν όποιον άπεσπάσθη από τήν θέσιν του και ύψώθη ως σύμβολον τής αναστάσεως του έθνους. Έχει επιφάνειαν βυσσινόχρου, κεντημένην με άργυρον και χρυσόν και στολισμένην με μαργαρίτας, φέρε δέ τήν εικόνα τής Παναγίας. Μίαν ήμέραν βροδύτερον (22 Μαρτίου) ύψωσε και ο Άνδρέας Λόντος· με τόν Ζυίμην, Ρουφον και άλλους εις τās Πάργας τήν αυτοσχέδιον σημαίαν του. 'Ητο αυτή έρυθρά και εις τήν μίαν μόνον επιφάνειαν είχε μιθρον σταυρόν, στήριζόμενον επί λευκής ανεστραμμένης ήμισελήνου. Οι Τουρκοί του φρουρίου, μη προσέξαντες τόν σταυρόν τής σημαίας ταύτης, δέν έπέκρασαν τους Έλληνας, διότι τους ένόμισαν Τουρκούς, και ούτω έλευθέρως ήλθον εις τήν πλατείαν του Άγίου Γεωργίου, όπου ο ιεράρχης Παλαιών Πατρών Γερμανός ηύλορησε τήν σημαίαν των. Οι Καλαρρυτηνοί και οι Άγραφιώται ύψωσαν λευκήν με έρυθρόν σταυρόν· ο Έμμ. Παππας, ο Διακόπουλος, ο Ζαφειράκης και άλλοι ύψωσαν λευκάς με τόν άγιον Γεώργιον· ο δε Άθανάσιος Διακός προσέθεσε και τήν επιγραφήν «Έλευθερία ή θάνατος». Οι Βαρβιτσιώται

ύψωσαν σημαίαν με κυανόν σταυρόν και τὰ τρία χρώματα του 'Υψηλάντου. Ο Πλαπούτας ύψωσε σημαίαν όπως οι Μαυρομυχάλαι, δηλαδή λευκήν με κυανόν σταυρόν και με τὰ γράμματα ΙΧΝΚ, δηλαδή «'Ιησού Χριστέ Νίκα», εις τās τέσσαρας γωνίας. Παρομοίαν σημαίαν ύψωσαν και άλλοι· ο σταυρός ή έστηρίζετο επί ανεστραμμένης ήμισελήνου ή ειχεν εις τόν μέσον κλώνους άνθισμένης δάφνης και τās επιγραφάς: «'Εν τούτφ νίκα» ή τόν του Κων. Παλαιολόγου «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος». Κυανούς όσαυτός, σταυρός επί λευκής επιφάνειας ήτο και ή σημαία του Κανάρη. Τέλος περιεργος σημαία ήτο ή ύψωθεισα εις τήν Τριπόλιν· λέγεται δηλαδή ότι ο Παπαφλέσσας έστρεψε τόν κυανόν έσώρρασόν του, ο δε στρατιώτης Κεφάλας έσχισε δύο λόςξας από τήν φουσταέλλα του με τās λόςξας έσχηματίσθη σταυρός, τόν όποιον έρρασαν εις τόν ρόσον και ούτω κατεσκευάσθη ή κυανόλευκος. Άλλά και πολύχρωμα ύφάσματα ή καλύπτραι (τσεμπέρια) τών γυναικών, με σταυρόν επί κοντού, έχρησίμεισαν ως σημαίαι διά πολλούς επαναστάτας.

Έκ τών νήσων πρώτη αι Σπέτσαι ύψωσαν (26 Μαρτίου) τήν σημαίαν τής 'Επαναστάσεως. 'Ητο αυτή λευκή με πλάισια έρυθρά· εις τόν μέσον έρχον ήμισέληνον ανεστραμμένην και σταυρόν επί αυτής· προς τὰ δεξιά του σταυρού ειχεν άγκυραν όρθιαν, εις τήν όποιαν ήτο περιτυλιγμένο: όφιν, τόν όποιον τήν γλώσσαν έτρωγε γλαυθ, προς τὰ άριστερά δέ λόγγην, και έκατέρωθεν τής βάσεως τās λέξεις «Έλευθερία ή θάνατος». Η σημαία τών 'Υδραίων είχε κυανήν επιφάνειαν με έρυθρά πλάισια και λευκόν σταυρόν· προς τὰ δεξιά του σταυρού ειχεν άγκυραν και προς τὰ άριστερά λόγγην, ώ: σύμβολα του ναυτικού, και ύποκάτω του σταυρού λευκήν ανεστραμμένη ήμισέληνον με τήν επιγραφήν «ή τάν ή επί τās». Τών Ψυρών ή σημαία ήτο όμοία προς τήν τών Σπετσών, άλλ' ή άγκυρα ήτο γυρισμένη προς τὰ κάτω, ή δέ ήμισέληνος· είχε και άστρον. Σημαίαν τής 'Επανάστασεως ύψωσε και ή Σάμος· ήτο κυανή και ειχεν εις τόν μέσον μεν σταυρόν λευκόν επί ανεστραμμένης έρυθράς ήμισελήνου· εκατέρωθεν δε τόν σταυρόν λόγγην και σπόγγον μετ' άγκυρας πλοσίον αυτού και τās λέξεις «Έλευθερία ή θάνατος».

Ν. ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ

Σημαία του έλευθέρου κράτους μέχρι του 1924. Ότε, κατ' Ιανουάριον του 1822, συνήλθε ή έν 'Ετιδ ύρψφ α' έθνική συνέλευσις και συνετάγη τόν «Προσωρινόν πολιτεμα τής Ελλάδος», καθωρίσθησαν ως χρώματα του «έθνικού σημείου» και τών «σημαίων τής θαλάσσης και έστράς» τόν κυανόν και τόν λευκόν. Διά του διατάγματος είτα 540 (άπό 15 Μαρτίου 1822) τής έν Κορίνθω προσωρινής διοικήσεως τής Ελλάδος ώρίσθησαν αι έξις σημαίαι: 1) κατά θάλασσαν σημαία: α) πολεμική: κυανόν έμβαδόν διαχωριζόμενον, διά τεσσάρων όριζοντίων λευκών ταινιών εις έννέα ίσοταχή παραλληλόγραμμα χρώματος έναλλασσομένου κυανού και λευκού και φέρον κατά τήν άνω έσω γωνίαν κυανούν τετραγώνον, διαχωριζόμενον εις τέσσαρα διά λευκού σταυρού· β) έμπορική: κυανόν έμβαδόν, φέρον κατά τήν άνω έσω γωνίαν λευκόν τετραγώνον, διαχωριζόμενον εις τέσσαρα διά κυανόχρου σταυρού, και 2) σημαίαν τών κατά γήν δυναμέων: τετραγώνον κυανούν έμβαδόν διαχωριζόμενον εις τέσσαρα διά λευκού σταυρού. Τās σημαίας ταύτας έπέκρωσαν διαδοχικώς τόν κατά τήν Β έν Άστρει έθνικήν συνέλευσιν ψηφισθέν τόν Άπριλίον του 1823 «Προσωρινόν πολιτεμα τής Ελλάδος» (διά τών έδαφίων ήγ και ήδ'), τόν κατά τήν Γ έν Τροιζήνι έθνικήν συνέλευσιν ψηφισθέν τόν Μάιον του 1827 «Πολιτικόν Σύνταγμα τής Ελλάδος» (διά του άρθρου 149) και τόν από 3ης Φεβρουαρίου 1828 ΗΨ ήψήφισμα του κυβερνήτου τής ελληνικής πολιτείας. Κατά τήν εις Ναύπλιον άποβίβασίν του, τήν πρωίαν τής 7η: Φεβρουαρίου 1823, ή ελληνική σημαία έχαιρεισθη τόν πρώτον έπίσημος παρά τών άγγλικών, γαλλικών και ρωσικών πλοίων και τών τηλεβόλων του φρουρίου του Ναυπλίου. Περι τών αίτιών, άτινα ώδήγησαν εις τόν τοιούτον καθορισμόν τής ελληνικής σημαίας, έλέχθησαν πλείστα, άνευ ιστορικού όμως κύρους: ότι τόν λευκόν έδήλου τήν άγνότητα και τόν κυανόν τήν θειότητα του άγώνου του 1821, αι δέ ο υζόντιοι γραμμαί τόν ίερόν αριθμόν 9. Άλλοι αούθαιρέτως εύρίσκουν ιστορικήν συνάφειαν τών χρωμάτων προς τήν κυανόλευκον σημαίαν του Σταθά, έτι δε περαιτέρω προς τόν κυανόλευκον ένδυμα τής Ιερουργίας (ως τούτο καθιέρωσεν ή σύνοδος τής Λαοδικείας), προς τόν λευκόν μετά κυανού περιζώματος ίμάσιον τών ελληνιζόντων 'Ιουδαίων, προς τόν κυανόλευκον πέπλον τής 'Αθηνάς, και τὰ τοιαύτα.

Αι καθ' όλον τόν διαρρεθέντα αίώνα τροποποιήσεις τών ελληνικών σημαίων δέν φέρον ούσιώδη χαρακτήρα. Δά του ΙΒΨ ψηφισμάτος του (άπό 30ης 'Ιουλίου 1828) ο Καποδίστριας καθώρισεν έννείαν κατά θάλασσαν σημαίαν, προς άρσιν τών παραπόνων των ναυτικών, ώρίσθη δε τόν «πολεμικόν σημείον» (fiavola, ο νύν έπίσειων) προς διάκρισιν τών πολεμικών πλοίων. 'Επί 'Οθωως,

διά του «περι έμπορικής και πολεμικής σημαίας του βασιλείου» διατάγματος τής 4/16ης 'Απριλίου 1833 καθωρίσθησαν αι σημαία λεπτομερέστερον ούτω: α) πολεμική σημαία (enseigne), αναλογιών 1 μήκος προς 3 πλάτη, συνισταμένη έξ έμβαδού κυανού, διαχωριζόμενου εις ταινίας καθ' όν τρώπον ή προτέρα πολεμική και φέροντας κατά τήν άνω έσω γωνίαν τόν παραόσημα του κράτους (ως καθωρίσθησαν διά του διατάγματος τής 26ης 'Ιανουαρίου 1833) κατέχοντα τόν 1/3 του μήκους τής σημαίας και ύψος ίσον προς 5 ταινίας· β) έμπορική σημαία, ως ή πολεμική, άλλ' άνευ τών παραόσημων· γ) βασιλική επιλέμβιος σημαία (étendard), όμοία προς τήν σημαίαν τής έστράς, άλλά φέρουσα έν τώ κέντρω του σταυρού «τόν έστερμένον θυρεόν του βασιλικού πατρογονικού οίκου, με ρομβοειθεές λευκάς και κυανάς ταινίας» και δ) έπίσειον (flamme, banderole), κυανός, έχων εις τήν άνω γωνίαν μικρόν λευκόν σταυρόν. Εις τās σημαίας ταύτας προσέθηκε και τόν μοιραρχικόν τόν διάταγμα τής 26 'Απριλίου 1841 «Περί τού όπως φέση ο τής ναυτικής μορφας του βασιλείου διευθυντής επί του πλοίου του τήν σημαίαν του μοιραρχου». Τώ 1858 νέον διάταγμα (άπό 28ης Αυγούστου) «Περί τής ελληνικής πολεμικής και έμπορικής σημαίας», ώρισε τās σημαίας ως ακολούθως: α) ελληνική σημαία, αναλογιών 2 πλατών προς 3 μήκη, διακριομένη εις έμπορικήν και πολεμικήν, καθ' όν τρόπον αι προγενέστεραι, έπαυρομένη δέ και ως διακριτικόν σημείον του ύπουργού των Ναυτικών· β) βασιλική σημαία, όμοία τή ύπαρχούση, αναλογίας 2 προς 3· γ) έπίσειον, διακριτικόν διά τούς επιβαίνοντας πλοίων ή λέμβιον άντιναύαρχους (έπαυρομένον επί του άκτιού ίστου) και ύποναύαρχους (έπι μεγάλου ίστου ή του ίστου του επιδρόμου), όμοιον προς τήν βασιλικήν σημαίαν, άλλ' άνευ τών παραόσημων αυτής και τετραγώνων· δ) έπίσειον, ο αυτός προς τόν ύπάρχοντα, με μήκος του ίσον προς 40 πλάτη και εις τέσσαρα μεγέθη· ε) ψαλιδατών μοιραρχου, τόν έπίσημον, με τήν ούραν διχοτομήμενον γωνιώδως μέχρι τού ήμισσεος σέχδον τού μήκους του και αναλογιών 5 προς 9· στ) σημαία λιμεναρχείου, ή αυτή προς τήν ελληνικήν σημαίαν. Αι σημαία αυτάι παρέμειναν έν ίσχύι μέχρι τής επαναστάσεως του 1862, καθωρισθείσης έν τώ μεταξύ διά του διατάγματος «Περί τής σημαίας τών προξενικών άρχών τής Ελλάδος» (άπό 13ης 'Απριλίου 1861) ως προεξενικής σημαίας· αυτής ταύτης τής πολεμικής. Η μόνη μεταβολή τής επαναστάσεως είναι ότι άφήρσεν από τών σημαίων τὰ βασιλικά παράσημα· τούτο έγένετο έπίσημως επί τής «Αμαλλάς» έν τώ όρωφ τής Σαλαμίνας και παρουσία του ύπουργού των Στρατιωτικών Δ. Καλλιφρονά τήν 12ην Οκτωβρίου 1862, τήν δε 21ην του ίδιου μηνός παρεδόθησαν εις τās στρατιωτικάς μονάδας έν τώ πεδίω του Άρεως αι νέα, άνευ παραόσημων, σημαία, κεκοσμημένα δι' επαναστατικών έρυθρών ταινιών.

Ο Γεώργιος Α' άρχικώς, διά του διατάγματος «Περί σημαίων» (τής 28ης Δεκεμβρίου 1863), έπέφερεν έλαφρός μεταβολάς, προσθεσας επί τής βασιλικής σημαίας τὰ έμβλήματα του κράτους και έν τώ κέντρω του σταυρού τών έμβληματών των οίκούσημα του βασιλικού οίκου, επί τών ση·ιαιών τών πολεμικών πλοίων και τών φρουρίων χρυσοκίτρινον τόν βασιλικόν στέμμα και επί τών σημαίων τών ταγματών του πεζικού μόνα τὰ έμβλήματα του κράτους. Αι τελευταία αυτάι έλαβον τήν όριστικήν των μορφήν τώ 1864. Διά του νέου «Περί σημαίων» διατάγματος (τής 9ης 'Απριλίου 1864) ώρίσθη σημαία τών ταγμάτων του πεζικού «κυανόν μεταξόν ύφρασμα, φέρον περίξ χρυσοές κροσσούς και εις τόν μέσον σταυρόν εκ λευκού μεταξωτού ύφρασματος, εις τόν κέντρον δε του σταυρού τήν εικόνα του άγιου Γεωργίου». Το ύφρασμα ώρίσθη να φέρηται επί άκοντίου επενδεδυμένου διά βελουδίον κυανού χρώματος, φέροντος εις τόν άνω άκρον σφαιράς εκ λευκού μετάλλου (και επ' αυτής σταυρόν εκ του αυτού μετάλλου, κάτωθεν δε τής σφαιράς κορδόνα εκ μετάξης· λευκή) και εις τόν κάτω (τετμη ίερον εις σχήμα κώνου) σαυρωτήρα εκ λευκού μετάλλου. Το διάταγμα ώρισε τās άκριβείς διαστάσεις εκάστου μέρους τής σημαίας· νέον διάταγμα «Περί σημαίας τών ταγμάτων του πεζικού και τών εζώνων» (τής 26ης Σεπτεμβρίου 1867) ώρισε συμπληρωματικώς, όπως επί του μετώπου τής σφαιράς του κοντού τιθεται έπίχρυσος· ο άριθμός του τάγματος και όπ σθεν τούτου έπίχρυσον τόν ψηφίον II ή E (διά τόν πεζικόν ή τόν εζώνικόν).

Έπί τής βασιλείας Κωνσταντίνου τόν διάταγμα «Περί προσωρινού κανονισμού τής σημαίας· δ.δ. τὰ μέλη τής βασιλικής οικογενείας» (τής 20ης Φεβρουαρίου 1914) ώρισε πέντε βασιλικάς σημαίας: α) βασιλέως, τήν ύπαγόρσαν τότε· β) βασιλίσσης, τόν έπίσημον με τόν βασιλικόν στέμμα εις τόν κέντρον του σταυρού· γ) διαδόχου, τόν έπίσημον με άνα έν στέμμα επί εκατέρου των δύο προς στόν κυανών τετραγώνων· δ) βασιλομήτορος, τόν έπίσημον με άνα έν στέμμα επί εκατέρου των δύο άνω κυανών τετραγώνων· ε) λοιπών μελών τής βασιλικής οικογενείας, τόν έπίσημον με έν στέμμα επί